Muş Yöresi Kırsal Turizm Değerleri

İhsan BULUT[1], Özgür Aydın BEKAR[2], Berna ÖZOĞUL[3]

Öz

Dünyada kırsal turizm faaliyetleri giderek artmaktadır. Turizm faaliyetleriyle önem kazanmış şehirsel alanların monotonluğunun aksine kırsal alanların bir çok avantajı bulunmaktadır. Doğal güzellikler, geleneksel yaşantı, folklorik özellikler, doğal kaynaklar, organik besinler gibi. Bu yüzden zaman açısından yaz veya kış sezonuyla kısıtlanmış turizm şehirlerinden farklı olarak kırsal turizmde geniş bir turizm sezonu yaşanmaktadır. Muş yöresi önemli kırsal turizm potansiyeline sahiptir. Herhangi bir envanter çalışması yapılmamış olmasına rağmen yörede doğal, kültürel, jeolojik, ekolojik, tarihi, etnografik pek çok turizm destinasyonu oluşturulabilecek bir potansiyel mevcuttur. Muş gibi geçim kaynakları sınırlı yörelerimizin kırsal kalkınmasında turizm önemli bir ekonomik sektör olabilir. Van ve Bitlis'in(Ahlat) turizm destinasyonlarıyla entegre bir turizm gelişme projesinde Muş büyük önem taşıyacaktır. Kara ve hava yolu ulaşımı imkânlarının gelişmişliği turizmin gelişmesinde önemli bir şanstır. İpek yolu tarihi güzergâhı, hanlar, kervansaraylar, köprüler, Nemrut krateri yerli ve yabancı turistlerce ilgi çekmektedir. Ancak, tanıtım, eğitimli personel, rehberlik hizmetleri, konaklama, güvenlikle ilgili yetersizlikler turizmin önündeki en büyük engeldir.

Anahtar kelimeler: Muş, kırsal turizm, kırsal kalkınma, Muş Lalesi.

Value of Provincial Tourism in Muş

Abstract

Activities related with provincial tourism are becoming more and more popular all around the world simply because provincial locations offer many advantages when compared with the monotonous entity of city tourism. The availability of sites of natural beauty, traditional life, folkloric identities, natural resources and organic food are the leading factors that make provincial tourism available throughout a year unlike the entrapment of city tourism into summer and spring seasons. Muş has an important potential for provincial tourism. Despite the lack of an inventory, it is known that the city and its surrounding area are full of geological, cultural, ecological, historical, ethnographic sites that may lead to arrangement of a vivid number of destinations. Tourism has the potential of developing the economic strength of regions such as Muş which is known to be limited in resources. It would be a great idea to integrate the tourism of Muş with those of Van and Bitlis (Ahlat) just as the availability of roads and airways provide us with faster transfer among regions. The Silk Road, guest houses, caravanserai, bridges, the crater of Mount

[1]Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ihsanbulut@akdeniz.edu.tr, (Sorumlu yazar)
[2]Arş. Gör., Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, abekar@erzincan.edu.tr
[3]Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, brnozgl@gmail.com

CamScanner ile tarandı

Nemrut attract many visitors although shortcomings related with these sites' presentation, trained personnel, guide services, and security are among the major weaknesses of this region's development in tourism.

Keywords: Muş, provincial tourism, tulip of Muş.

1. GİRİŞ

Kırsal Turizm; kırsal kültür ve doğal çevre ile bütünleşmiş, ayrıca diğer turizm türleriyle de son derece kolay uyum sağlayabilen bir turizm şeklidir (Soykan, 2003: 2). Kırsal turizm denilince; doğa yürüyüşleri, açık hava etkinlikleri, yeme-içme gibi tarihsel, kültürel ve doğaya ait konuları kapsayan günü birlik dinlenceler düşünülmektedir. Ancak kırsal turizm, içeriği ve kapsamı itibariyle daha geniş bir turizm türüdür ve diğer turizm çeşitlerinden farklılaşmaktadır. Yerellik ve yöreye özgülüğün belirleyiciliğinde, tarihi, kültürel ve doğaya ilişkin etkinlikler kırsal turizmin ayırıcı yönünü teşkil etmektedir(Fidan, Nam, 2012: 1). Küreselleşme olgusuna bağlı olarak dünyada birçok sektörde olduğu gibi turizm sektörü de bir takım değişimlere sahne olmuştur. Dünyadaki yeni turizm trendleri talebe bağlı olarak tarih, sağlık, doğa yürüyüşü, kültür ve kırsal turizm yönünde gelişmektedir. Bu tarz turistik arz potansiyeline sahip ülkeler veya bölgeler turizm talebine bağlı olarak geliştirdikleri yeni turizm politikalarıyla kırsal kalkınmayı gerçekleştirebilmektedirler (Çeken, Karadağ, Dalgın, 2007: 1).

1980'li yılların sonundan itibaren deniz-güneş- kum kıskacından kurtulan turizm, her ne kadar baskınlığı devam etse de, hızla yerini daha sakin, bozulmamış, doğal alanlarda sürdürülen turizm faaliyetlerine bırakmaya başlamıştır. Geçmişte kırsal alanlara, çoğunlukla rekreasyon amaçlı günübirlik veya akraba, tanıdık ziyaretleri için giden kent insanları, bugün özellikle kırsal yaşam biçiminin çekiciliği, stres ve baskı yaratacak sınırlamaların ve zorunlulukların olmayışı, kişilerin kendilerini özgür hissetmelerini sağlayacak olanakların varlığı sebebiyle daha uzun dönemli tatillerini geçirmek amacıyla kırsal alanları tercih etmektedir(Soykan, 1999: 68). Öncelikle plaj turizminin yoğunlukta olduğu kıyı kesimlerindeki kırsal alanlara yayılmaya başlayan kırsal turizm, sonraları memleketin iç kesimlerindeki bakir yörelerde de önem kazanmaya başlamıştır. Kırsal turizmin bir yerleşme biriminde gelişebilmesi için coğrafi konumun ve kuruluş yerinin uygunluğu, doğal güzelliklerin, tarihsel ve kültürel çekiciliklerin varlığı ve korunmuş olması, altyapı yeterliliği, konaklama olanakları, kırsal-geleneksel üretim biçimlerinden en az birinin varlığı ve turiste sunulabilmesi, yerel halkın turizm için gönüllü olması, önde gelen koşullardır. Kırsal turizme muhakkak halkın eğitimiyle başlanmalı, yerel örgütler kurulmalı ve çok yönlü tanıtıma gidilmelidir (Soykan, 1999: 69–70). Kırsal turizmde konaklama hizmeti köylü veya çiftçinin bizzat kendi evinde, kırsal pansiyon veya otellerde, kırsal tatil köylerinde veya kırsal kampinglerde verilmektedir. Konaklayanlara ya da günübirlik gelenlere sunulan etkinlikler ve hizmetler, turistik çekiciliği artırmaktadır(Emekli, Sudaş, Soykan, 2007: 9) . Muş yöresindeki kırsal turizm olanakları, ziyaretçi sayıları göz önüne alındığında, her ne kadar orta ve batı Anadolu'daki veya Karadeniz Bölgesi'nde ki kırsal turizm faaliyetleri ile bugün için yarışacak durumda olmasa da, doğru planlamalarla, yöre

CamScanner ile tarandı

ekonomisine önemli ölçüde katkı sağlayacak boyutlara ulaşma potansiyeline sahiptir. Bu bakımdan yörenin kırsal turizm olanakları için öncelikle detaylı bir envanter çalışması yapılırken stratejik planların geliştirilmesi önemlidir. Bu kapsamda DAKA (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı) bölgenin turizm çeşitliliği potansiyelinin sektöre kazandırılması ve turizm gelirlerinin sürdürülebilir şekilde arttırılması konusunu "2014-2023 Bölge Planı" na dâhil etmiştir.

Tablo 1. Çeşitli Düzey Bölgelerine Göre Ziyaretçi Sayıları 2011

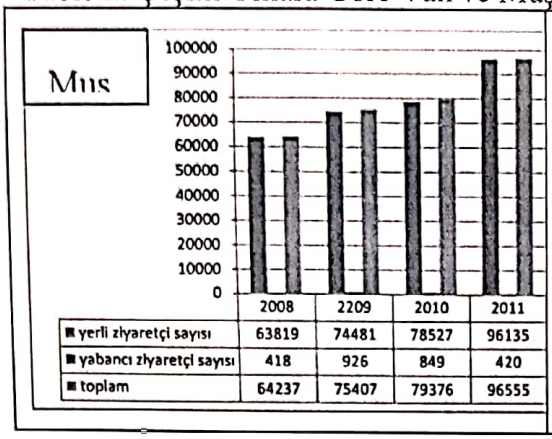
Bölge Kodu	Bölge Adı	Tesise Geliş Sayısı (Yerli)	Tesise Geliş Sayısı (Yabancı)	Tesise Geliş Sayısı (Toplam)	Geceleme Sayısı (Yerli)	Geceleme Sayısı (Yabancı)	Geceleme Sayısı (Toplam)
TR	Türkiye	29.965.115	26.146.474	56.111.589	54.666.987	101.562.247	156.229.234
TRA1	Erzurum Erzincan Bayburt	489.240	45.837	535.077	662.116	90.842	752.958
TRA2	Ağrı, Kars Iğdır Ardahan	264.377	44.233	308.610	419.710	77.298	497.008
TRB2	Bitlis Hakkari, Muş, Van	477.338	34.667	512.005	741.224	60.245	801.469
TRC2	Şanlıurfa Diyarbakır	628.055	55.708	683.763	870.664	99.517	970.181
TRC3	Mardin Batman Şırnak, Siirt	269.057	25.813	294.870	366.569	39.569	406.138

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011

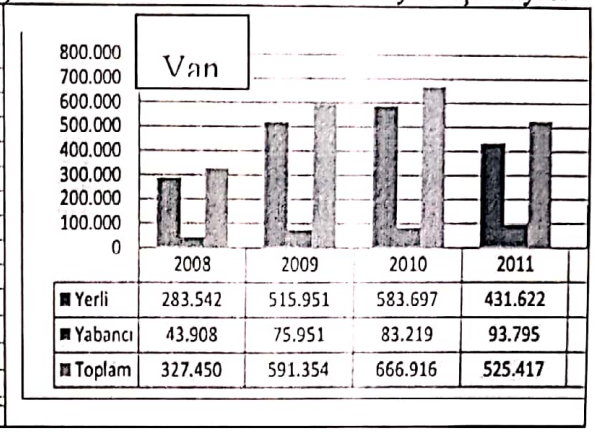
Ziyaretçi sayıları incelendiğinde (Tablo1) Muş ilinin de içinde bulunduğu yöre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ortalamasının üzerinde bir ziyaretçi sayısına sahiptir. Ancak ziyaretçilerin çoğunluğunun Van ilindeki turistik alanları ziyaret ediyor olmaları, Muş ilindeki turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilememiş olduğunun açık bir göstergesidir (Tablo 2).

CamScanner ile tarandı

Tablo 2. Çeşitli Yıllara Göre Van ve Muş İllerinde Yerli ve Yabancı Ziyaretçi Sayısı

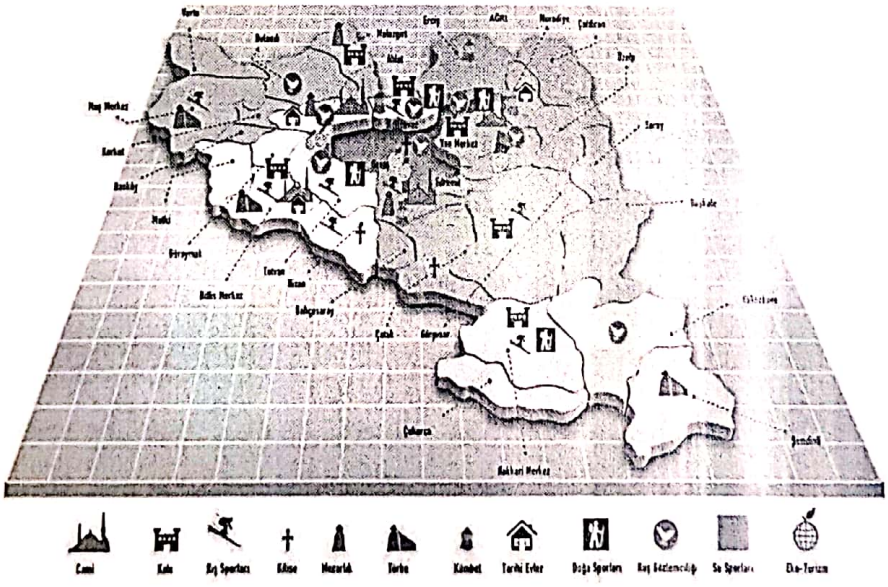
	2008	2209	2010	2011
yerli ziyaretçi sayısı	63819	74481	78527	96135
yabancı ziyaretçi sayısı	418	926	849	420
toplam	64237	75407	79376	96555

	2008	2009	2010	2011
Yerli	283.542	515.951	583.697	431.622
Yabancı	43.908	75.951	83.219	93.795
Toplam	327.450	591.354	666.916	525.417

Kaynak: Muş ve Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Sorumluluk bölgesi Van, Bitlis, Muş ve Hakkâri illerinin kapsayan, DAKA tarafından hazırlanan Bölge Planı'nda turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi konusunda Van Gölü ve yakın çevresi eksenindeki turizm faaliyetlerini geliştirmeye yönelik bir stratejik planlama öngörülerek, çevre illerdeki turizm olanakları göz ardı edilmiştir. Bu durum her ne kadar özellikle Muş yöresi için olumsuz bir algı yaratsa da yörenin turizm faaliyetlerinin arttırılmasında kullanılabilecek potansiyel bir güç teşkil etmektedir. Özellikle Muş yöresinin hem hava ulaşımı hem de kara ulaşım olanakları, Van Gölü ve çevresindeki turizm faaliyetlerine katılanların önemli bir kısmının mecbur uğrak yeri olması bakımından, oldukça büyük avantaj sağlamaktadır.

Harita 1. TRB2 Bölgesi Turizm Çeşitliliği Haritası

CamScanner ile tarandı

2014-2023 Bölge Planı'nda bahsi geçmeyen ancak yöredeki turizm potansiyeli en yüksek kırsal alanlardan biri Nemrut Kalderası ve gölüdür (Fotoğraf 1,2). Hem kış turizmi, hem de kamp, dağcılık ve yelken turizmi açısından potansiyeli oldukça yüksektir. Nemrut Dağı her ne kadar idari olarak Bitlis ili sınırları içinde yer alsa da, yöreye hem havayolu hem de karayolu ile ulaşım sağlayan turistler için Muş, önemli bir uğrak yeri olacaktır. Nemrut Dağı'na en yakın havaalanı Muş Havaalanıdır. Nemrut Dağı ve Krater Gölü de önemli bir turizm destinasyonudur. Çevresi; yürüyüş, trekking(doğa yürüyüşü), dağ havasında dinlenme ve termalizm gibi turistik kaynaklara sahiptir. (Doğanay, Zaman, 2016: 393)

2. MUŞ'UN KIRSAL TURİZM POTANSİYELİ

Muş'un kırsal turizmde kullanılacak belki de en önemli ikonu Muş lalesidir. Yörede yalnızca ova kesiminde yetiştiği düşünülen ancak, 2200-2300 metrelere kadar yetişebilen Muş Lalesi, ilin simgesi konumundadır. Geçtiğimiz yıllarda (2000 yılı) düzenlenen Lale Festivali'nin yeniden düzenlenmesi hem yörenin tanıtımına hem de turizm faaliyetlerinin hareketlenmesine oldukça katkı sağlayacaktır(Fotoğraf 4,5).

Muş yöresinin önemli kırsal turizm olanaklarından biri de sulak alanlardır. Yörenin en önemli sulak alanları "Bulanık Ovası, Haçlı Gölü ve Sazlıkbaşı (İron) Sulak alanı"dır. Korkut ilçesi Sazlıkbaşı köyü yakınlarında bulunan Sazlıkbaşı Sulak alanı barındırdığı kuş türleri açısından Kuş Gözlem Turizm potansiyeli oldukça yüksek bir alandır. Ayrıca Kuş Gözlem Turizmi hitap ettiği turist grubu açısından, getirisi oldukça yüksek bir turizm faaliyetidir(Fotoğraf 6.).

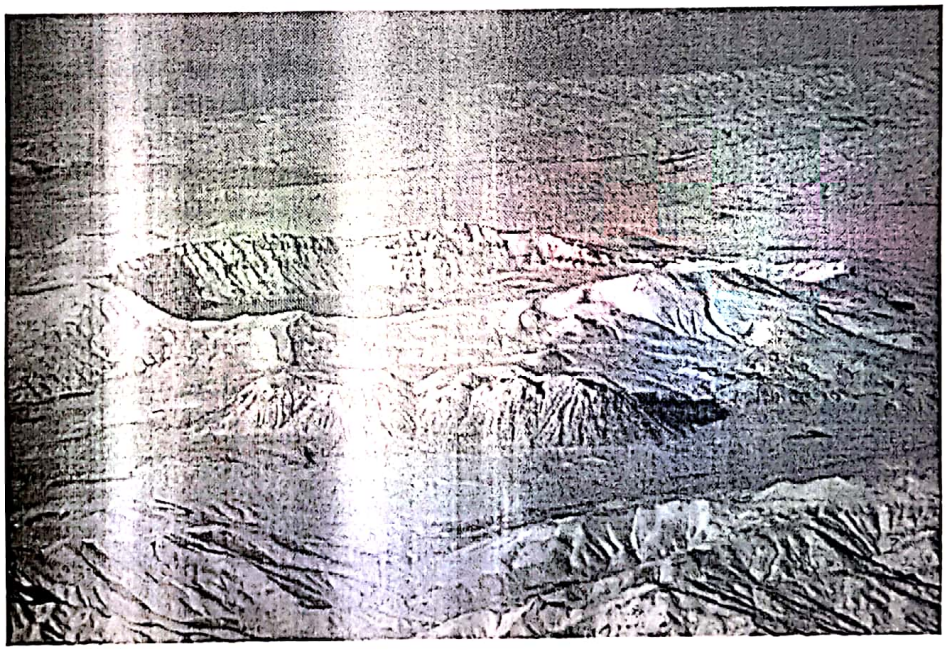

Foto1. Nemrut Kalderası. Kalderanın dış yamaçlarında her zorluk düzeyine uygun kayak pistlerinin inşasına uygun alanlar mevcuttur.(www.facebook.com).

CamScanner ile tarandı

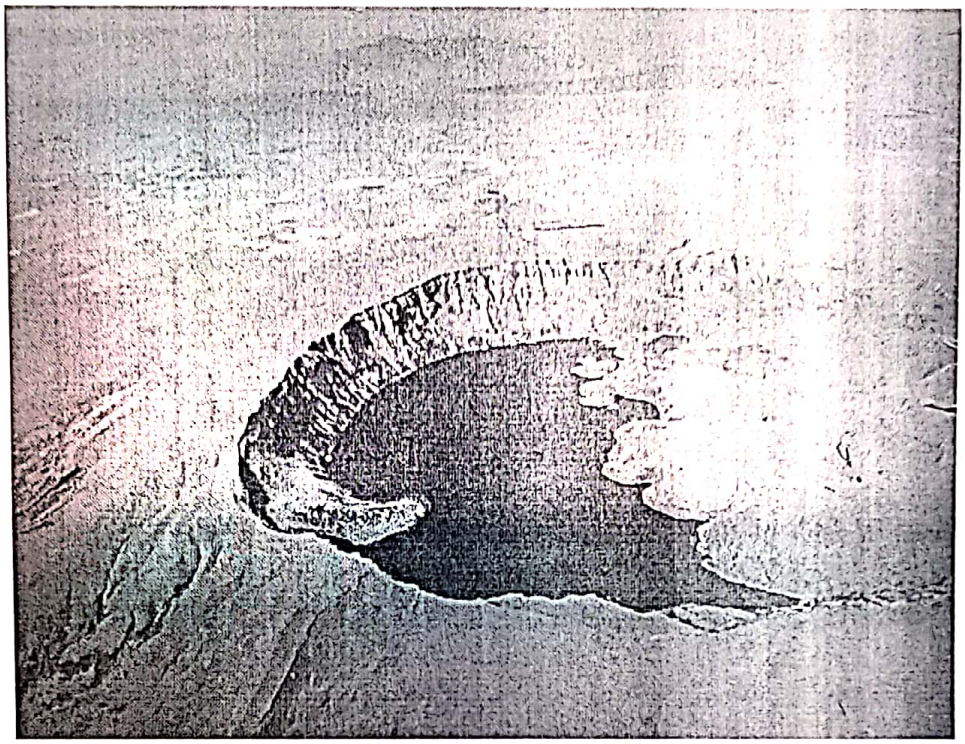

Foto2. Kalderanın batı iç yamaçlarında dağcılar için uygun tırmanma alanları vardır (www.tatvanhotel.com).

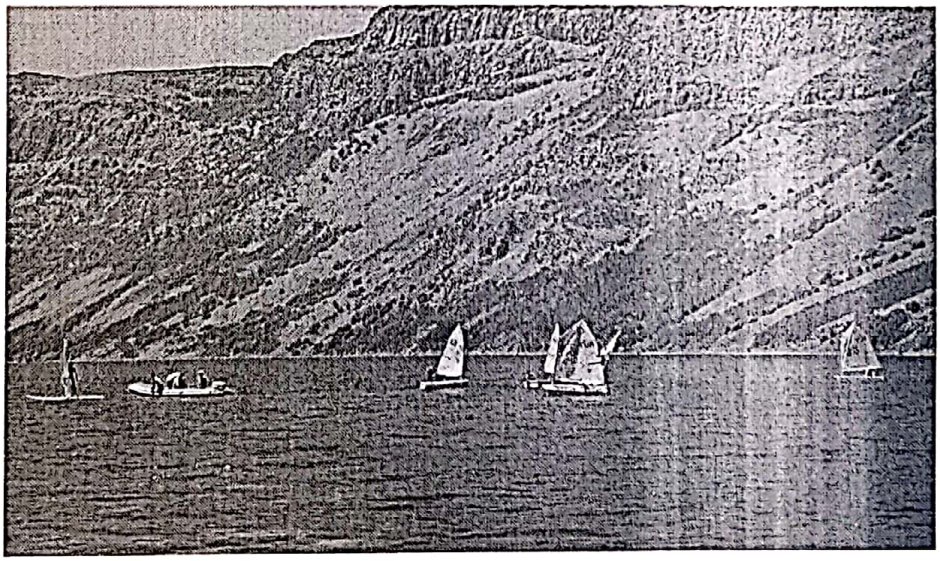

Foto 3. Yelken Turizmi yörede hâlihazırda sürdürülen turizm faaliyetlerindendir (www.bitlistebesminare.com).

CamScanner ile tarandı

Foto 4. Laleler her yıl Nisan ayının sonu ile Mayıs ayı başlarında ovayı kaplarlar.

Foto 5. Mayıs ayı sonlarına doğru Otlukbeli Dağlarında yaklaşık 2000 metrede çekilmiştir.

CamScanner ile tarandı

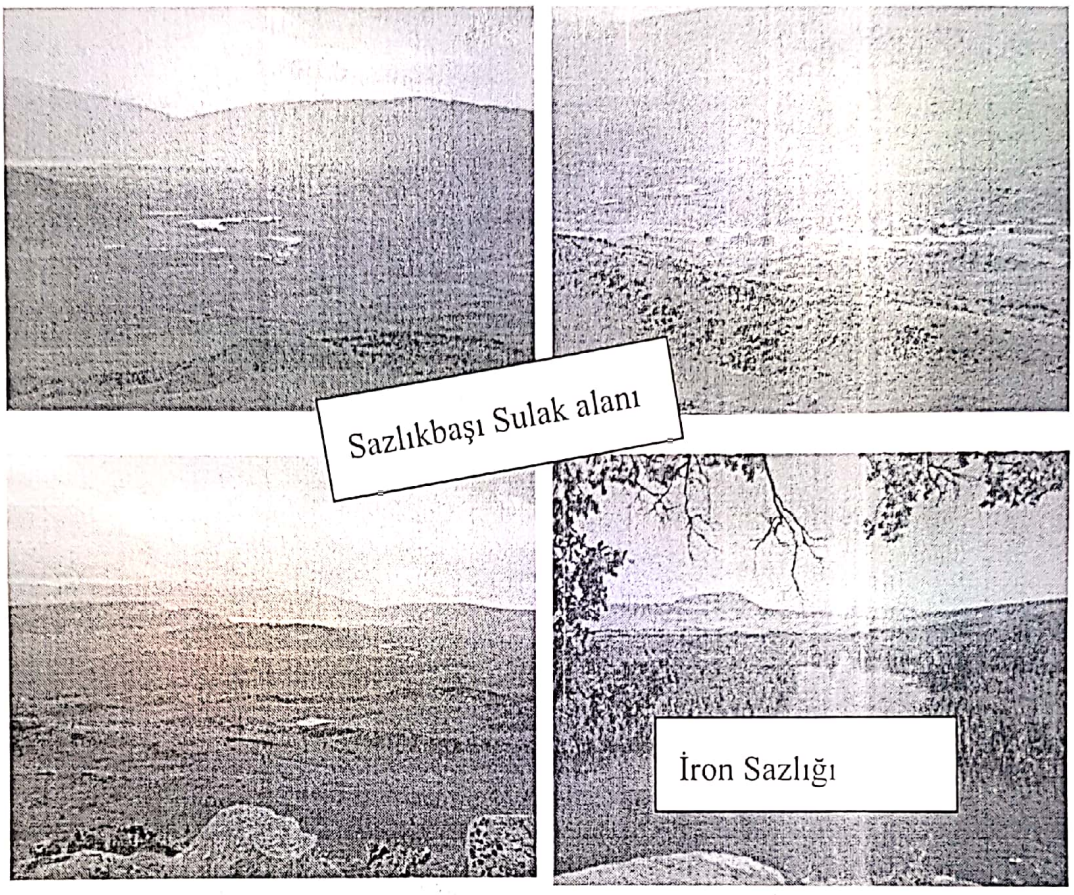

Foto 6. Sazlıkbaşı Sulak alanı.

Muş yöresinin kırsal turizm olanaklarından bir diğeri de yaylacılıktır. Şerafettin Dağları'nın Varto ilçesi ile Muş Ovası arasında yer alan yayla bölgesinin Yayla turizmi potansiyeli oldukça yüksektir. Bu alanda düzenlenecek yayla şenlikleri ile yöre ekonomisine önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca burada yetiştirilen koyunlardan üretilen süt, tulum peyniri ve yoğurt gibi ürünler yöresel pazarlarda oldukça rağbet görmektedir (Fotoğraf 7).

Yöreye ilişkin el sanatları, etnografik değer taşıyan, dokumalar, halı kilim ürünleri önemli turizm objeleri olarak değerlendirilebilecek zenginlikte olup bol çeşit ve desenlere sahiptir.

Muş ilinde kırsal turizm varlıklarının bir diğeri de geleneksel el sanatlarıdır. Muş yöresinde köylü kadınların kendi imkânlarıyla hazırladıkları tezgâhlarda dokudukları kilimler oldukça meşhurdur. Ancak günümüzde, halı ve kilim dokumacılığı yörede unutulmaya yüz tutmuş kültürel faaliyetlerdendir. Yörede dokumacılığın yeniden canlandırılması için bir an evvel harekete geçilmesi gerekmektedir (Fotoğraf 8.).

Muş yöresi kültürel varlıklar açısından da oldukça zengindir. Yörede turizme kazandırılmayı bekleyen onlarca cami, türbe, kale, hamam ve kilise mevcuttur.

CamScanner ile tarandı

Bunlardan en ilgi çekici ve ziyaretçi potansiyeli en yüksek olanları Malazgirt Kalesi, Haspet Kalesi ve Çengilli Kilisesi'dir.(Fotoğraf 9.).

Foto 7. Her yıl 17-20 Temmuz'da Varto Belediyesi'nce düzenlenen "Koğ Şenliği".

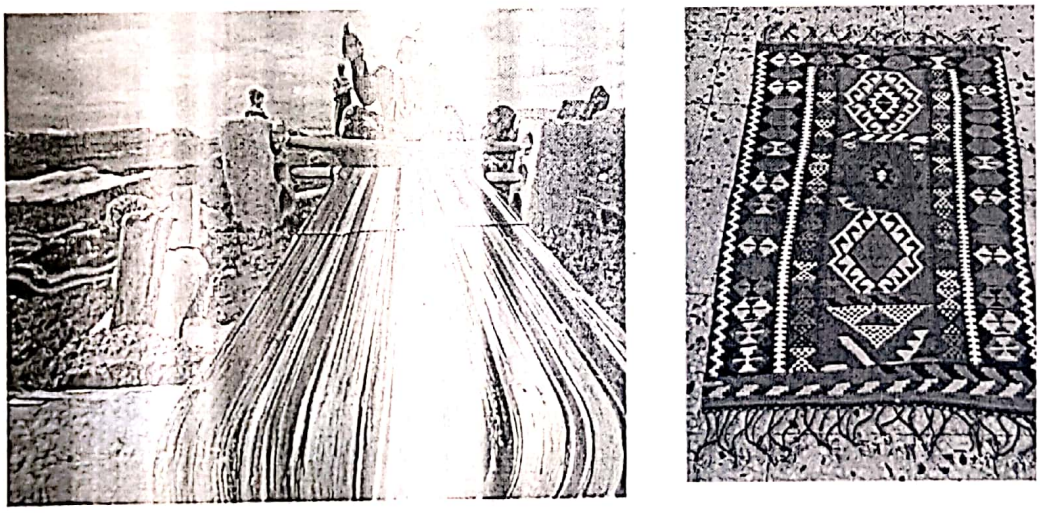
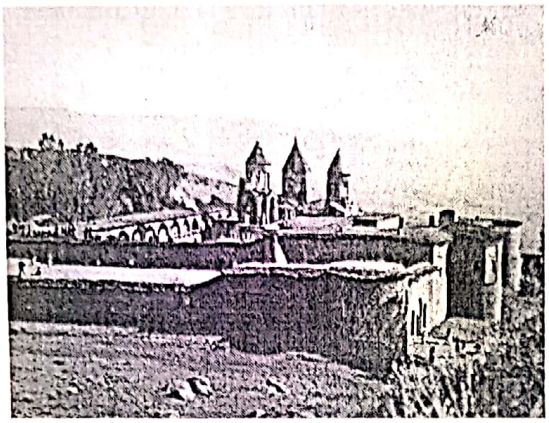

Foto 8. Oldukça ilkel yöntemlerle dokunan Muş Kilimi (www.pinterest.com).

CamScanner ile tarandı

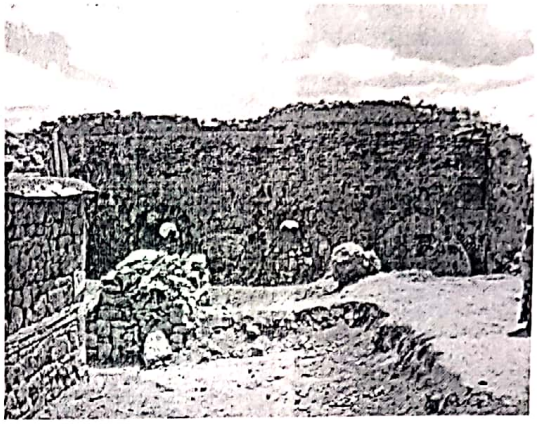

Foto 9. Bugün eski görünümünden geriye pek bir şey kalmamış olan Çengilli Kilisesi

(www.muskulturturizmgov.tr-www.deramus.tr-www.collectif2015.org).

Tablo 3. TRB2 Bölgesindeki Kültür Varlıkları

	Bitlis	Hakkari	Muş	Van	Toplam
Camiler	37	6	5	22	70
Türbeler	26	2	6	11	45
Kaleler	9	4	15	24	52
Saraylar	0	2			2
Kiliseler	24	15	6	30	75
Mezarlıklar	22		4	29	55
Hamamlar	9		16	1	26
Hanlar	7		1	2	10
Çeşmeler	24		2	4	30
Köprüler	23	1		11	35
Medreseler	7	3	1	6	17
Şehit Anıtları			5	1	6
Şehir Kapıları	1			3	4
Kaplıcalar					
Höyükler			16	3	19
Şelaleler					
Konaklar-Kamusal			1	2	3
Konaklar-Özel	420	2	1	1	424
Toplam	609	35	79	150	873

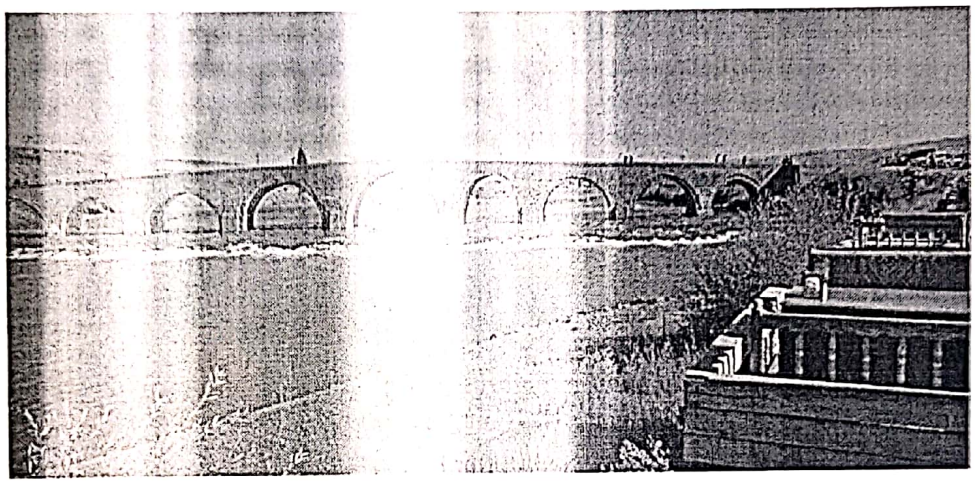
Kaynak: Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü

Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı gibi Murat ırmağı üzerindeki 12 gözlü tarihi köprü Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü envanterinde yer almamaktadır. Oysa tarihi Murat köprüsü tarihi-kültürel ve turistik değerini çoktan görmüş amatörce de olsa turizme açılmış potansiyelinin çok az bir kısmı harekete geçirilmiştir(Fotoğraf 10).

CamScanner ile tarandı

Murat Köprüsü yöre için önemli bir tarihi kültürel mirastır. Büyük bir turizm potansiyeli olup, rekreasyon alanı ve yoğun ziyaretler şeklinde bu potansiyel kısmen değerlendirilmektedir.

Turizmin en önemli unsurlarından birisi hiç şüphesiz geleneksel evlerdir. İster kırsal olsun ister şehirsel meskenlerin kültür turizmi açısından büyük önemi vardır. Doğal ve beşeri coğrafyanın en ince unsurlarıyla şekillenen meskenler yöreden yöreye büyük değişiklikler göstermektedir (Bulut, 2016: 289-313). Muş Evlerinde yerleşim düzeni ve sokak dokusu tipik bir Türk kenti havasını yansıtır. Muş'un, konut mimarisinin oluşumunda gelenek.

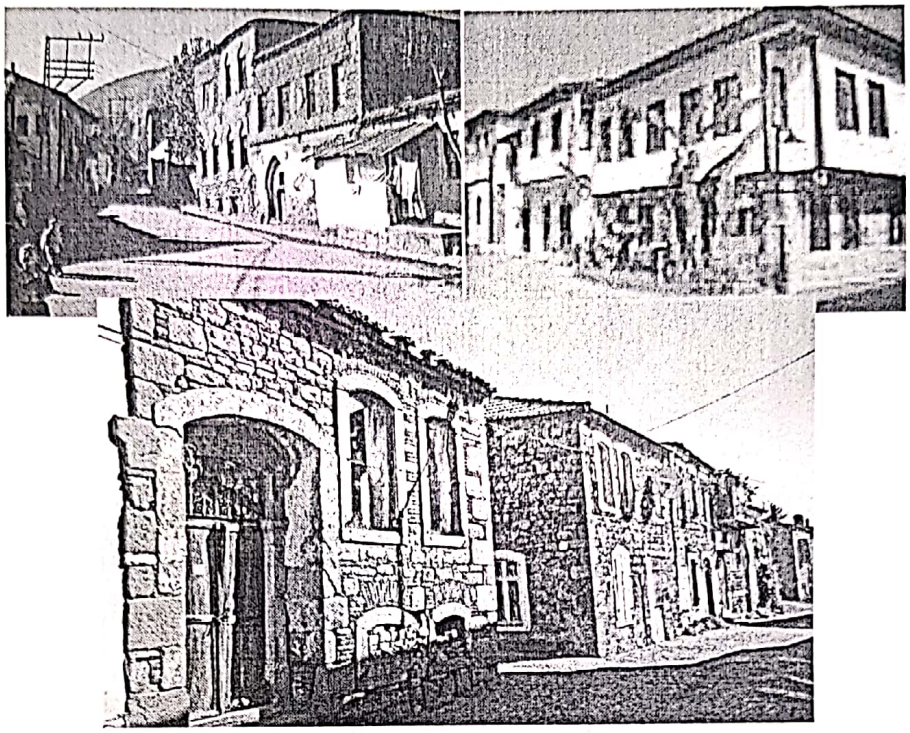

Fotoğraf 10. Murat Köprüsü

Görenek ve yaşam şekli ön planda tutulmuştur. Ayrıca iklimin ve coğrafyanın etkilerini de unutmamak gerekir. Bölgedeki diğer illerin yerleşimlerine benzeyen sokak dokusu içinde yer alan evler, genellikle avlu gerisinde yükselen iki katlı yapılardan ibarettir. Eski Muş evleri genel plan şemaları itibarı ile kendisine yakın şehirlerdeki (Doğu ve Güneydoğu Anadolu) evlerle paralellikler göstermekle birlikte mekân isimlendirmelerinde yer yer farklılıklar vardır.

Sokakla bağlantılı cümle kapısından geçilerek girilen "havuş"un (avlu) yanında tandırlık, erzak deposu ve çardak görevi gören ağaç altı oturmalıklar yer almaktadır. Çoğu evde ise bunlarla birlikte ahır da mevcuttur. Estetik ve sade bir görünümü olan pencere kenarları, Selçuklu kültürünün etkisiyle miğfer kubbe tarzında inşa edilmekte ve dışardan bakıldığında miğfer görünümü bariz bir şekilde kendini göstermektedir. Pencerelerde cumba yerine önem verilmiş ve bu kısmı desteklemek amacıyla genelde sade olan korkuluklar kullanılmıştır.

CamScanner ile tarandı

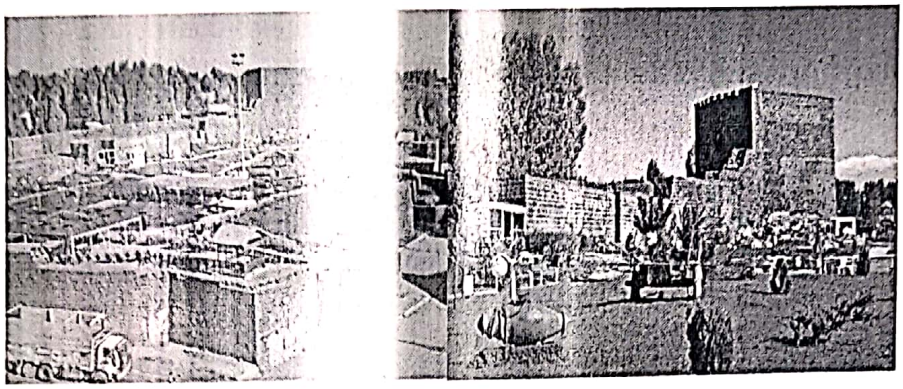
Fotoğraf 11. Muş evleri kendine has özellikleriyle kültür hazinemizin önemli unsurları olup korunmalı ve yapı geleneği sürdürülmelidir.

Her iki tarafı iki sütun üzerine çiçeklik nişleri ile süslenen giriş kapıları çift kanatlı olup genelde metal ağırlıklı yapılmakta, sade görünümlü kapı tokmakları ya da kilit bağlantıları ile tamamlanmaktadır. Kapıların içeri açılan kısmında girişi sağlayan bir basamak yüksekliğinde seki bulunur.

İç kısımda, alt kat, genelde mutfak, banyo, tuvalet ve zahire odası ile birlikte merdiven boşluğunu oluşturan antrelerden oluşur. Yukarı çıkıldığında ise esasen geleneksel Türk evlerinde yer alan sofa ile cepheye bakan ve daha çok sohbet amacıyla kullanılan salon yer alır.

Üst katta yer alan bütün odalar bu salon etrafında sıralanır. Evlerde mekânları birbirine bağlayan kapılar basit ve gösterişsizdir. Bütün kapılar eşikli ve demir mandallı kapı kolu sistemi ile yapılmış olup, kapı boyutları, bulundukları konuma ve fonksiyonlara göre değişik büyüklüktedir(Kaynak: Muş Kültür ve Turizm Müd.). Ülkemizde konutları ile öne çıkan yörelerde yapılacak incelemelerle Muş evlerinin de turizme kazandırılması için yapılacak yaratıcı projeler ile hem konut geleneği sürdürülmüş olacak, hem de Türkiye Kültür Turizmi envanterine yeni bir değer sunulacaktır.

CamScanner ile tarandı

Fotoğraf 12. Malazgirt Kalesi.

Malazgirt dünya tarihinin şekillendiği ve değiştiği bir savaş yeri olup, tüm dünya milletleri için önem taşıyan bir destinasyon alanıdır. Savaş yeri ziyaretleri anlamında yeterince değerlendirilememiş bir tarih hazinesidir. Temsili savaş krokileri simülasyonlar ile Malazgirt savaşı tanıtılama ve etkinlikleri ile yöreye büyük bir önem kazandırmak ve değer katmak mümkündür. 1989 da inşa edilen Malazgirt Savaş Anıtıyla başlatılan tarihsel bilinçlenme turizmi de hedefleyecek şekilde geliştirilmeli ve savaşa ait izlerin, kalıntılar ve buluntuların saklanıp sergilendiği bir savaş müzesi oluşturulmalı. Şavaş planları ve krokisi oluşturulup çeşitli yerlere bunlar konuşlandırılmalıdır. Tematik bir savaş parkı tarihi yaşatmak ve canlandırmak anlamında çok gereklidir. Üzerinden 945 yıl geçmesine rağmen Bizans'ın doğudaki son sınırını tayin eden Malazgirt savaşı aynı zamanda 1453'te gerçekleşecek sonun başlangıcı olmak gibi büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle Savaşta Selçuklu ordusunun karargâhı ve idare merkezi olan Doğansu-Özdemir köyleri büyük önem taşımaktadır(Doğaner, 2013: 239). Savaşın yaşandığı Ziyaret Tepe ve çevresinin doğal yapısı korunarak düzenlenmesi, uyarı ve bilgi levhaları ile tanzim edilmesi ve ziyarete açılması gerekmektedir. Dünyada ve ülkemizde savaş yerlerinin turizme kazandırılmasına ilişkin pek çok örnek göstermek mümkündür. Çanakkale ve Afyonkarahisar bu anlamda yoğun bir şekilde iç ve dış turizme sahne olmaktadır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Muş Yöresinin kültürel değerlerinin pek çoğu korunmalı ve turizme kazandırılmalıdır. Bunlar içerisinde somut kültür unsurlarından geleneksel mimari önem taşımaktadır. Gerek şehir merkezi gerekse köylerde yöreye özgü evler, yapı unsurları tespit edilerek bunların aslına uygun restorasyonu ile bir Muş evi örneği oluşturulmalı bu konutların yapımının yaygınlaştırılması ile kültür hazinemizden bir değerin daha silinip gitmesine engel olunmalıdır. Bu durum sadece Muş yöremiz için değil Türkiye'nin tüm il ve ilçeleri için söz konusudur.

İkinci olarak giyim kuşamla ilgili olarak geleneksel renkler, desenler, giysi çeşitleri kırsal kesim için en azından üretilmeli, hediyelik ve turistik eşya şeklinde üretimi devam ettirilmelidir.

CamScanner ile tarandı

Besin kaynakları, gıda hazırlanması açısından her yöresi birbirinden farklı özellikler gösteren ülkemizde Muş ili' nin de kendine has ürünleri, yemekleri halk kültürü unsurları olarak korunmalı, yaşatılmalı ve kültürümüze zenginlik olarak katılmalıdır.

Kırsal turizm içerisinde giderek yaygınlaşan, doğa yürüyüşleri, dağ yürüyüşü(trekking), atlı safari, çiftlik ziyaretleri, eko turizm, biyo turizm gibi olanakların tespit edilerek tanıtımın yapılması gerekir. Kamp, karavan çadır turizmi şeklinde sağlanacak çeşitlilikle turizmde hem hacimce artış hem de sezonda bir uzama sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Bulut, İ. (2016). Anadolu Konut Kültüründen Kaybolmakta Olan Mesken Şekli: Yozgat'ın Karayapıları. Turhan Çetin, Ali Meydan (Ed.), *Türk Kültüründe Coğrafya II.* (s.289-313). Ankara: Pegem.

Çeken, H., Karadağ, L. & Dalgın, T. (2007). Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 1-14.

Doğanay, H., Zaman, S. (2016). *Türkiye Turizm Coğrafyası(Güncellenmiş 5.Baskı).* Ankara: Pegem.

Doğaner, S. (2013). *Türkiye Kültür Turizmi.* İstanbul: Doğu.

Emekli, G., Südaş, İ. & Soykan, F. (2007). Göç, Kırsal Kalkınma-Kırsal Turizm Ve Türkiye. *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi,* Ankara.

Fidan, F., Nam, D. (2012). Kırsal Turizmde Yeni Dinamikler : Kadın Girişimciler-Taraklı Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 23, 51-57.

Soykan, F. (1999). Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, (10): 67-75.

Soykan, F. (2003) Kırsal Turizm ve Türkiye İçin Önemi. *Ege Coğrafya Dergisi,* 12, 2.

CamScanner ile tarandı